

NGUYỄN PHAN QUẾ MAI

HORY SPIEVAJÚ

noxi

HORY SPIEVAJÚ

„Pútavý, strhujúci román... Quế Mai ovláda svoju ságu s disciplínou poetky, vytvára jedinečné a nemilosrdné vety, ktoré povznáša s citom poetky pre krásu v tých najzraňujúcejších okolnostiach. Hory spievajú je román, ktorý absolútne prepisuje históriu.“

- *The New York Times Book Review*

„Vietnamská poetka magickým spôsobom spája históriu a osud v žiarivom príbehu, ktorý rezonuje naprieč generáciami, keď sa jedna rodina vyrovnáva s psychickými následkami vojny.“

- *O, The Oprah Magazine*

„Dielo *Hory spievajú* je epickým opisom bolestivých dejín 20. storočia vo Vietname, obširne rozsahom a intímne spôsobom rozprávania. Prostredníctvom utrpenia jednej rodiny Nguyễn Phan Quế Mai približuje hrôzy hladomoru, vojny a triedneho boja. V tomto dojímavom a strhujúcom románe nám zároveň predstavuje povojnový Vietnam, krajinu nádeje a obnovy, domov ľudí, ktorí sa nikdy nevzdali.“

- Viet Thanh Nguyen, držiteľ Pulitzerovej ceny
za knihu *Sympatizant*

HORY SPIEVAJÚ

HORY SPIEVAJÚ

» *román* «

NGUYỄN PHAN QUẾ MAI

noxi

Copyright © 2021 by Que Mai Phan Nguyen.

All rights reserved.

Translation © 2025 by Bibiána Lieskovanová.

Cover design © 2024 by Alma dos Livros.

Slovak edition © 2025, 2025 (elektronická verzia) by NOXI s. r. o.

Všetky práva sú vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovat',
ukladať do informačných systémov ani prenášať
v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom –
elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním
alebo inak – bez predchádzajúceho písomného súhlasu
vlastníka autorských práv.

ISBN 978-80-8111-697-1

☞ Pre moju starú mamu, ktorá zahynula počas veľkého hladomoru; pre môjho starého otca, ktorý zomrel pre pozemkovú reformu; a pre môjho strýka, ktorému vojna vo Vietname pohltila mladosť. Pre milióny ľudí, Vietnamcov aj ne-Vietnamcov, ktorí prišli vo vojne o život. Kiežby naša planéta nikdy nezažila ďalší ozbrojený konflikt!

Táto kniha je fikcia.

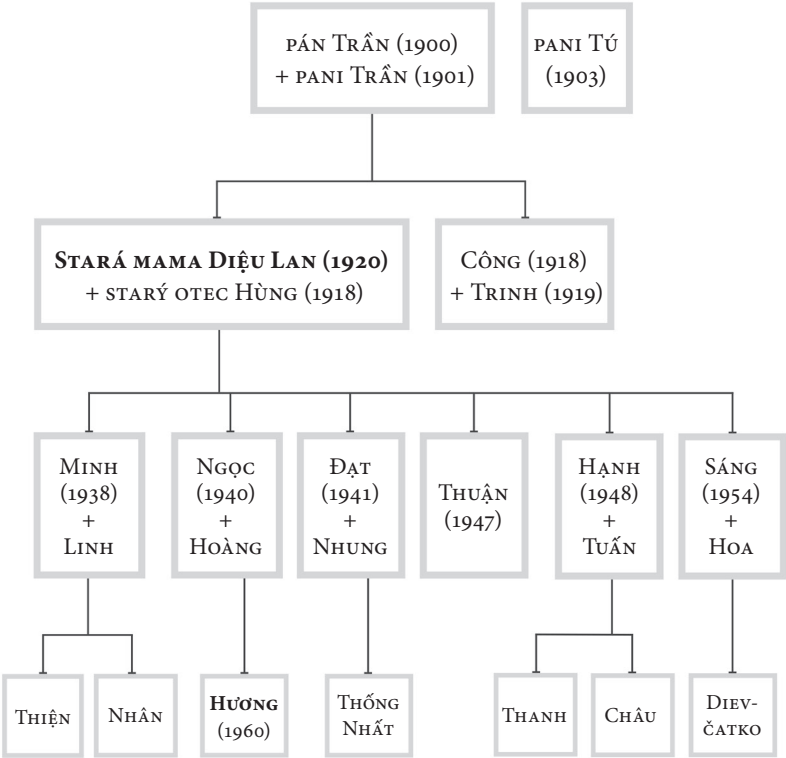
Hoci hlavné historické udalosti sa naozaj udiali, mená, postavy
a incidenty sú dielom spisovateľkinej predstavivosti.

Akákoľvek podobnosť so živými alebo mŕtvymi osobami
je čisto náhodná.

OBSAH

Najvyššie hory	11
Červená na bielych zrnkách	13
Veštec	30
Vstaň a znovu padni	57
Veľký hladomor	97
Otcov dar	119
Pozemková reforma	157
Cesta na juh	177
Pochod	196
Tajomstvo mojej matky	233
Cieľ	268
Vidiecky chlapec	295
Cesta za šťastím	326
Môj ujo Min	341
Tvárou v tvár nepriateľovi	377
Piesne mojej starej mamy	392

RODOKMEŇ RODINY TRẦN

Najvyššie hory

Ha Noi, 2012

Moja stará mama mi zvykla hovorievať, že keď naši predkovia zomrú, nezmiznú, ale naďalej nad nami bdejú. Aj teraz cítim, ako ma pozoruje, keď škrtám zápalkou, aby som zapálila tri vonné tyčinky. Nad oltárom predkov, za dreveným zvoncom a taniermi s pariacim sa jedlom, zažiaria oči mojej starej mamy, keď sa zjaví oranžovo-modrý plamienok, ktorý pohltí vonnú tyčinku. Zatrasiem ňou, aby som oheň zahasila. Ako tlie, oblaky dymu spolu s vôňou sa špirálovito vznášajú k nebu a vyvolávajú duchov mŕtvych.

„*Bà ời,*“ zašepkám a zdvihnem kadidlo nad hlavu. Cez hmlu, ktorá rozmazáva hranicu medzi dvoma svetmi, mi venuje úsmev.

„Chýbaš mi, stará mama.“

Cez otvorené okno sa dnu vkradne vánok, ktorý chytí moju tvár do dlaní, ako to kedysi robievali ruky starkej.

„Hương, moja milovaná vnučka.“ V stromoch za mojím oknom zašelestia jej slová. „Som tu s tebou, vždy budem.“

Vložím vonné tyčinky do misky pred portrétom starej mamy. Dym ožaruje jej jemné črty. Zahľadím sa na jazvy na jej krku.

„Pamätáš si, čo som ti kedysi povedala, miláčik?“ Zašepce jej hlas v nepokojných konárkoch. „Výzvy, ktorým Vietnamci čelili počas celej histórie ľudstva, sú vysoké ako tie najvyššie hory. Ak budeš stáť príliš blízko, nedovidíš na ich vrcholky. Keď odstúpiš od prúdu života, naskytne sa ti dokonalý výhľad...“

Červená na bielych zrnkách

Hà Nội, 1972 – 1973

Cestou do školy ma stará mama drží za ruku. Slnko vyzerá ako veľký žltok, ktorý vykukuje ponad rad plechových striech. Obloha je belasá ako obľúbená blúzka mojej mamy. Zaujíma ma, kde je teraz. Našla môjho otca?

Zovriem golier svojej bundy, keď sa okolo mňa preženie vietor, ktorý rozvíri oblak prachu. Starká sa zohne a priloží mi na nos vreckovku. Moja školská taška sa jej zahojdá na ramene, keď si priloží dlaň na tvár.

Hneď ako sa prach usadí, pokračujeme v chôdzi. Napínam uši, ale nezačujem žiadneho vtáčika. Prehľadávam okolie, ale našu cestu nelemuje ani jeden jediný kvietok. Nenachádzam žiadnu trávku, len hromady rozbitých tehál a pokrúteného kovu.

„Guava, dávaj si pozor.“ Stará mama ma odtiahne od krátera, ktorý tam zanechala bomba. Touto prezývkou ma chce ochrániť pred zlými duchmi, ktorí sa podľa nej potulujú po svete, hľadajúc krásne deti, ktoré by mohli uniesť. Tvrdí, že moje pravé meno, Hương, čo znamená „vôňa“, by ich určite prilákalo.

„Keď dnes prídeš domov, bude ťa tam čakať naše obľúbené jedlo, Guava,“ nadhodí.

„Rezancová polievka phở?“ Radosťou podskočím.

„Áno... pre bombové nálety nemôžem variť. Už dlhšie však máme od nich pokoj, preto by sme to mali osláviť.“

Skôr než stihnem odvetiť, naše chvíle pokoja preruší siréna. Z reproduktora priviazaného k stromu zvreskne ženský hlas: „Občania, pozor! Občania, pozor! K mestu Hà Nội sa blížia americké bombardéry. Sú sto kilometrov od nás.“

„*Ôi trời đất ơi!*“ zanarieka stará mama a prosí Budhu o zľutovanie. Rozbehne sa, ťahajúc ma za sebou. Z domov sa vylievajú prúdy ľudí ako mravce z napadnutých mravenísk. Z diaľky zaznie kvílenie sirény z hanojskej opery.

„Tam.“ Starká sa rúti k protiletckému krytu vyhlbenému do cesty. Nadvihne ťažký betónový poklop.

„Obsadené,“ zakričí hlas zdola. Vnútri okrúhlejšej diery veľkej pre jedného človeka, napoly kľačí, napoly stojí muž. Bahnitá voda mu siaha až k hrudi.

Stará mama poklop rýchlo zatvorí. Ťahá ma k ďalšiemu úkrytu.

„Občania, pozor! Občania, pozor! K mestu Hà Nội sa blížia americké bombardéry. Sú šesťdesiat kilometrov od nás. Ozbrojené sily sú pripravené brániť krajinu.“ Ženský hlas znie čoraz naliehavejšie. Sirény sú priam ohlušujúce.

Všetky úkryty, ktoré otvoríme, sú obsadené. Ľudia okolo nás zúfalo utekajú ako vtáci so zlomenými krídlami, opúšťajú svoje bicykle, vozíky, plecniaky. Nejaké dievčatko stojí osamotene na ulici a s plačom vyvoláva na svojich rodičov.

„Občania, pozor! Občania, pozor! K mestu Hà Nội sa blížia americké bombardéry. Sú tridsať kilometrov od nás.“

Na smrť vyľakaná zakopnem a spadnem.

Stará mama ma zdvihne na nohy. Odhodí moju školskú tašku na kraj cesty a zohne sa, aby som jej mohla vyskočiť na chrbát. Beží, rukami obopína moje nohy.

Z diaľky sa ozve ohlušujúci rachot. Zaburávajú výbuchy. Spotenými rukami sa pridržiam ramien starej mamy, s tvárou zaborenou do jej tela.

„Občania, pozor! Občania, pozor! K mestu Hà Nội sa blíži ešte viac amerických bombardérov. Sú sto kilometrov od nás.“

„Bežte do školy. Tú určite nezbombardujú,“ stará mama zakričí na skupinu žien, ktoré nesú malé deti v náručíach a na chrbtoch. Vo svojich päťdesiatich dvoch rokoch je stará ešte stále silná. Predbieha ženy a dobieha tie, ktoré sú pred nami. Nadskakujem hore-dole, a tak si pritlačím tvár k jej dlhým čiernym vlasom, ktoré mi pripomínajú mamu. Pokým budem môcť vdychovať jej vôňu, budem v bezpečí.

„Hương, teraz musíš bežať.“ Dychčiac si čupne pred mojou školou. Ťahá ma na školský dvor. Následne sa vrhne do prázdneho úkrytu vedľa triedy. Keď sa zošmyknem k nej, voda mi stúpne až po pás a zovrie ma ľadovými rukami. Je taká studená! Je začiatok zimy.

Stará mama sa načiahne, aby zatvorila poklop. Objíme ma, tlkot jej srdca poháňa moju krv. Ďakujem Budhovi za

tento úkryt, ktorý je dosť veľký, aby sme sa doň zmestili obe. Bojím sa o svojich rodičov, ktorí sú na bojiskách. Kedy sa vrátia? Stretli sa s ujom Đạtom, Thuậnom a Sàngom?

Výbuchy sa ozývajú čoraz bližšie. Zem sa hojdá akoby sa hrala na hojdaciu sieť. Pritlačím si dlane na uši. Voda vystrelí nahor, zmáča mi tvár a vlasy, zastiera mi zrak. Cez malú trhlinu pršia dnu prach a kamene rovno na moju hlavu. Zvuky protileteckej obrany. Hà Nội odvracia útok. Ďalšie výbuchy. Sirény. Výkriky. Intenzívny pach spáleniny.

Stará mama zopne ruky pred hrud'. „*Nam Mô A Di Đà Phật, Nam Mô Quan Thế Âm Bồ Tát.*“ Z pier sa jej vylievajú prúdy modlitieb venované Budhovi. Zatvorím oči a napodobňujem ju.

Bomby naďalej dunia. Nastane minúta ticha. Ostrý piskľavý zvuk. Myknem sa. Silný výbuch vyhodí starú mamu a mňa k poklopu úkrytu. Bolest' mi zatemní zrak.

Nohami pristanem na bruchu starej mamy. Oči má privreté, ruky má pred hrudníkom zopnuté ako rozkvitnutý lotosový kvet. Modlí sa, aj keď hromový hluk ustane a vzduch zaplnia výkriky ľudí.

„Stará mama, bojím sa.“

Jej pery sú modré, chvejú sa od zimy. „Ja viem, Guava... Aj ja sa bojím.“

„Stará mama, ak zbombardujú školu, zrúti... zrúti sa tento úkryt?“

Aj napriek stiesnenému priestoru si ma pritiahne do náručia. „Netuším, miláčik.“

„Ak áno, zomrieme, stará mama?“

Venuje mi silné objatie. „Guava, ak zbombardujú túto školu, náš úkryt sa na nás možno zrúti, ale zomrieme len v prípade, ak si to Budha bude želať.“

V TEN DEŇ, TEDA V NOVEMBRI 1972, sme nezahynuli. Potom, čo sirény oznámili, že je vonku bezpečne, sme so starou mamou vyšli z úkrytu, pričom sme sa chveli ako lístky vo vetre. Vypotácali sme sa na ulicu. Niekoľko budov sa zrútilo a ich ruiny sa rozprskli na cestu. Prebíjali sme sa hromadami trosiek, zadúšalo nás. Dym a víriaci prach ma pálili v očiach.

Zvierala som starkinu ruku a sledovala ženy, ktoré kľáčali a nariekali vedľa mŕtvych tiel, ktorých tváre zakrývali roztrhané slamené rohože. Nohy trčali smerom k nám. Boli znetvorené a pokryté krvou. Na jednej malej nožičke visela ružová topánka. Mŕtve dievčatko mohlo byť v mojom veku.

Stará mama, premočená a zablatená, ma ťahala za sebou, nasadila rýchle tempo, zatiaľ čo míňala rozhádzané časti tiel a rozpadnuté domy.

Pod figovníkom, *bàng¹*, sme našli náš dom, ktorý stál zaliaty v nádherných slnečných lúčoch, nehodiacich sa do tejto scenérie. Ako zázrakom sa vyhol poškodeniu. Vytrhla som sa starej mame a ponáhľala som sa objať vchodové dvere.

Stará mama mi pomohla prezliecť sa a uložila ma do posteľe. „Zostaň doma, Guava. Ak sa znovu objavia lietadlá, skoč dole.“ Ukázala smerom k nášmu protileteckému krytu, ktorý vykopal do hlinenej podlahy vedľa vchodu do spálne môj otec. Kryt bol dostatočne veľký, aby sme sa doň zmestili obe, navyše bol suchý. Ukrytá pod pozorným dohľadom

¹ Figovník bengálsky, posvätný strom v Indii a Ázii (pozn. prekl.).

svojich predkov, ktorých prítomnosť vyžarovala z rodinného oltára umiestneného na vrchole našej police s knihami, som sa cítila oveľa lepšie.

„Ale... kam ideš, starká?“ spýtala som sa.

„Do školy, aby som zistila, či niektorý z mojich žiakov nepotrebuje pomoc.“ Hrubú prikrývku mi vytiahla až k brade.

„Starká, nie je to bezpečné...“

„Sú to len dva bloky odtiaľto, Guava. Prídem domov hneď, ako začujem sirénu. Sľúbiš mi, že tu zostaneš?“

Prikývla som.

Zamierila k dverám, ale hneď nato sa vrátila k mojej posteli a priložila mi teplú ruku na tvár. „Sľúbiš mi, že sa nebudíš potulovať po vonku?“

„*Cháu húa*.“ Usmiala som sa, aby som ju uistila. Nikdy nedovolila, aby som išla niekam sama, dokonca ani počas mesiacov bez bombardovania. Vždy sa bála, že sa stratím. Zamyslela som sa nad tým, či mali teta a ujovia pravdu, keď tvrdili, že ma stará mama až príliš chráni, lebo sa jej vlastným deťom stali hrozné veci?

Keď sa za ňou zavreli dvere, vstala som a vzala do ruky denník. Hrot pera som ponorila do fľaštičky s atramentom. „Milovaná mama a otec,“ napísala som na novú stránku a zamyslela som sa, či sa k nim moje slová vôbec niekedy dostanú. So svojimi jednotkami sa neustále presúvali, takže nemali stálu adresu.

PRÁVE SOM OPÄTOVNE čítala *Bạch Tuyết và bảy chú lùn* a bola som ponorená do čarovného sveta Snehulienky a jej priateľov, siedmich trpaslíkov, keď stará mama prišla domov, na ramene jej visela moja školská taška. Mala zakrvavené ruky,

pretože pomáhala zachrániť ľudí, ktorí uviazli pod sutinami. Pritiahla si ma k sebe a pevne ma objala.

V tú noc som sa schúlila pod deku a počúvala som jej modlitby a rytmické zvonenie dreveného zvončeka. Prosila Budhu a nebesá, aby ukončili vojnu. Modlila sa za bezpečný návrat mojich rodičov a ujav. Zavrela som oči a pripojila sa k jej modlitbe. Boli moji rodičia nažive? Chýbala som im rovnako ako oni mne?

Chceli sme zostať doma, ale naliehavé oznámenia z rádia nariadili všetkým občanom evakuovať sa z Hà Nội. Stará mama mala odviešť svojich študentov a ich rodiny na odľahlé miesto v horách, kde by mohla pokračovať vo vyučovaní.

„Starká, kde ideme?“ spýtala som sa.

„Do dediny Hòa Bình. Tam nás bomby nenájdu, Guava.“

Zamyslela som sa nad tým, kto mohol vybrať takýto prekrásny názov pre dedinu. *Hòa Bình* boli slová, ktoré stáli na krídlach holubíc namaľovaných na stenách tried v mojej škole. *Hòa Bình* niesol v mojom sne modrú farbu – farbu mojich rodičov, ktorí sa vracali domov. *Hòa Bình* znamenal niečo jednoduché, nehmotné, ale pre nás to najcennejšie: *mier*.

„Nachádza sa tá dedina ďaleko, stará mama? Ako sa tam dostaneme?“

„Pešo. Je to len štyridsaťjeden kilometrov. Spoločne to zvládneme, nemyslíš?“

„A čo jedlo? Čo budeme jesť?“

„Och, tým sa netráp. Tamojší farmári nás nakrmiť tým, čo majú. V čase krízy sú ľudia láskaví,“ usmiala sa. „A čo tak pomôcť mi baliť?“

Zatiaľ čo sme sa pripravovali na cestu, stará mama si pospevovala pieseň. Mala nádherný hlas, ktorý po nej zdedi-

la aj moja mama. Zvykli si vymýšľať hlúpe pesničky, ktoré si spievali a smiali sa na nich. Ach, ako mi len chýbali tie šťastné chvíle! Teraz, zatiaľ čo stará mama spievala, rozľahlé ryžové polia otvárali svoju zelenú náruč, aby ma prijali, bociany ma vynášali na svojich krídlach a rieky ma odnášali na svojich prúdoch.

Starká rozprestrela svoje cestovné plátno. Do stredu nakukladala naše oblečenie, pridala môj zošit, pero, fľaštičku s atramentom a učebné pomôcky a navrch položila modlitebný zvonček. Protiľahlé rohy plátna zviazala, čím z neho vytvorila prenosnú tašku, ktorú si omotala okolo ramena. Na druhé si zavesila dlhú bambusovú rúrku naplnenú nevarenou ryžou. Dokonca stihla naplniť moju školskú tašku s vodou a jedlom určeným na cestu.

„Ako dlho budeme preč?“

„Nie som si istá. Možno pár týždňov?“

Stála som pri polici a rukami som prechádzala po chrbtoch kníh. Vietnamské a ruské rozprávky, kniha *Dcéra predavača vtákov* od Nguyễna Kiêna, *Ostrov pokladov* od zahraničného autora, ktorého meno som nedokázala ani len vysloviť.

Starká sa zasmiala, keď sa pozrela na hromadu kníh v mojom náručí. „Nemôžeme ich všetky zobrať, Guava. Vyber si jednu. Keď tam prídeme, nejaké si požičiame.“

„Stará mama, čítajú vôbec farmári knihy?“

„Moji rodičia boli farmári, spomínaš si? Mali knihy od výmyslu sveta.“

Znovu som si prezrela svoju zbierku kníh a napokon som sa rozhodla pre román *Krajina a lesy juhu* od Đoàna Giôia. Možno sa aj mojej matke podarilo doraziť do *miền Namu*,

južnej krajiny, kde stretla môjho otca. Chcela som sa dozvedieť viac o ich celi cesty, ktorý nám vzali Francúzi a teraz ho okupovali Američania.

Stará mama nalepila na vchodové dvere lístoček, v ktorom oznamovala mojim rodičom a ujom, že v prípade návratu nás nájdú v Hòa Bình. Pred naším odchodom som sa ešte raz dotkla dverí. Končekmi prstov som ucítila smiech svojich rodičov a ujov. Teraz, keď sa na to spätne pozerám, stále premýšľam, čo by som si vzala so sebou, keby som vedela, čo nás čaká. Možno tú čiernobielu fotografiu rodičov v ich svadobný deň. Uvedomujem si však, že na hranici života a smrti nie je čas na nostalgiu.

V škole starej mamy sme sa pridali k zástupu učiteľov, žiakov a ich rodín, viacerí kráčali s batožinou naloženou na bicykloch a vmiešali sa do masy ľudí, ktorí odchádzali z Hà Nội. Všetci mali na sebe tmavé oblečenie, ktorým zároveň zakryli kovové časti dopravných prostriedkov, aby sa od nich neodrážalo slnko, pretože sa obávali, že prilákajú útočníkov. Nikto nerozprával. Počula som len kroky a sem-tam plač detí. Do tváří ľudí sa vkradli vrásky hrôzy a obáv.

Mala som dvanásť, keď sme sa vydali na štyridsaťjeden kilometrov dlhú cestu, ktorá bola náročná, ale aj keď nás vietor bičoval svojím krutým chladom, hriala ma starkina ruka. Aby som nebola hladná, dávala mi svoje jedlo, tváriac sa, že je už najedená. Aby ma upokojila, spievala mi nespočetné množstvo piesní. Keď som už viac nevládala, nosila ma na chrbte, jej dlhé vlasy mi zakrývali tvár. Keď mrholilo, zababušila ma do svojej bundy. Nohy mala posiate krvou a pľuzgiermi, keď sme konečne dorazili do dediny Hòa Bình, ktorá sa rozprestierala v údolí obklopenom horami.

Bývali sme u dvoch starších farmárov, pána a pani Tùng, ktorí nám dovolili spať na podlahe v obývačke, v ich malom dome sa nenašlo iné miesto. Počas prvého dňa v Hòa Bình stará mama našla vyšliapanú cestičku, ktorá sa prebýjala najbližšou horou a smerovala do jaskyne. Niektorí dedinčania si ju vybrali ako svoj protiatómový kryt, a starká sa rozhodla, že sa k nim pridáme aj my dve. Aj napriek tvrdeniu pána Tùnga, že Američania by nikdy nezbombardovali dedinu, sme nasledujúci deň strávili štvoraním sa hore a dole po ceste toľkokrát, až som mala nohy ako obité kladivom.

„Guava, musíme byť schopné dostať sa sem aj v noci bez svetla,“ ozvala sa, fučiac a stojac vnútri jaskyne. Lapala po dychu. „Sľúb mi, že budeš stále pri mne, dobre?“

Pozorovala som motýle poletujúce okolo vchodu. Mala som chuť preskúmať to tu. Všimla som si deti dedinčanov, ako sa nahé kúpu v rybníku, jazdia na vodných byvoloch po zablatených poliach a šplhajú po stromoch, aby sa dostali k vtáčim hniezdam. Chcela som požiadať starú mamu, aby mi dovolila pridať sa k nim, no pozrela sa na mňa takými ustráchanými očami, že som sa musela stiahnuť.

Len čo sme sa usadili v našom dočasnom domove, stará mama dala pani Tùng ryžu a nejaké peniaze a aby sme sa odvdáčili, pomáhali sme pri príprave jedál, trhali zeleninu zo záhrady, umývali riad. „Ach, tak veľmi nám pomáhaš,“ povedala mi pani Tùng a ja som sa cítila o trochu dospelšie. Jej dom bol iný, ale v istom zmysle sa veľmi podobal tomu nášmu v Hà Nội, s oknami zapečatenými čiernym papierom, aby americké bombardéry v noci nezbadali žiadnu známku, že tam sme.

Starká pôsobila kultivovane, keď učila na dvore dedinského chrámu, jej žiaci sedeli s rozžiarenými očami na hlinenej podlahe. Vyučovaniu nebol koniec, kým ich nenaučila aspoň jednu zo svojich piesní.

„Vojna môže zničiť naše domy, no nezasúsi nášho ducha,“ vyhlasovala. Spolu so žiakmi som sa dala do spevu, spievali sme tak hlasito, až nám preskakovali hlasy, a zneli sme presne ako žaby z neďalekých ryžových polí, ktoré sa k nám pridali.

Kniha *Krajina a lesy juhu*, ktorej dej sa odohráva v roku 1945, začínala fascinujúco. Mojimi očami som Juh považovala za svieži, ľudí za šťastných a štedrých. Jedli hady a jelene, lovili krokodíly a med zbierali v hustých mangrovoch. Podčiarkovala som si zložité slová a exotické južanské výrazy, ktoré mi stará mama vysvetľovala, kedykoľvek mala čas. Plakala som spolu s Anom, ktorý stratil rodičov, keď utekali pred krutými francúzskymi vojakmi. Čudovala som sa, prečo cudzie armády neustále vtrhali do našej krajiny. Najskôr to boli Číňania, Mongoli, Francúzi, Japonci a teraz aj americkí imperialisti.

Zatiaľ čo ja som vo svojich predstavách utekala na Juh, na Hà Nội, srdce nášho severu, dopadali bomby. Či bol deň alebo noc, po údere na gong ma stará mama schmatla za ruku a ťahala smerom k hore. Výstup trval tridsať minút, počas ktorých som nikdy nemohla zastaviť, aby som si oddýchla. Kým sme stihli doraziť k jaskyni, obrovské kovové vtáky hromžili všade okolo nás. Tisla som sa k starkej a ďakovala som za jaskyňu, ktorú som zároveň nenávidela: práve z tohto miesta som sledovala, ako moje mesto pohlcujú plamene.

Týždeň po našom príchode bolo zasiahnuté americké lietadlo. Pilotovi sa podarilo nasmerovať horiace lietad-

lo smerom k dedine Hoa Bình. Katapultoval sa a pomohol si padákom. Ďalšie lietadlá, ktoré sa ho snažili zachrániť, bombardovali a zasypávali oblasť raketami. Keď sme napokon vyšli z horskej jaskyne, čakali na nás roztrhané časti tiel roztrúsené po kľukatých dedinských cestičkách. Stará mama mi zakryla oči, keď sme prechádzali okolo radu stromov, pretože z konárov viseli ľudské vnútornosti.

Prešli sme okolo zrúteného dedinského chrámu. Najprv sa k nám dovalili rozrušené výkriky a hneď potom skupina ľudí, ktorí pred sebou poháňali bieleho muža. Mal na sebe špinavú zelenú kombinézu a ruky zviazané za chrbtom. Hlavu mal sklonenú nízko, ale aj tak bol vyšší ako všetci okolo neho. Po tvári mu stekala krv a svetlé vlasy mal postriekané blatom. Za ním kráčali traja vietnamskí vojaci, dlhými zbraňami mierili na jeho chrbát. Na pravej ruke mužovej uniformy sa vynímala malá červeno-bielo-modrá americká vlajka, ktorá sa mi hnusila.

„*Giết thằng phi công Mỹ. Giết nó đi, giết nó!*“ zaziapal niekto.

„Zabite ho! Zabite toho amerického pilota, bastarda,“ zjednotene reval dav.

Zovrela som päste. Tento muž bombardoval moje mesto. Agresivita jeho krajiny odtrhla odo mňa mojich rodičov.

„Zabil si celú moju rodinu. Skap!“ zakričala žena a hodi-la do Američana kameň. Zažmurkala som v momente, keď ho udrel do hrude.

„Ticho!“ rázne zavelil jeden z vojakov. Stará mama a niekoľko ďalších sa vrhli k vzlykajúcej žene, vzali ju do náručia a odviedli ju preč.

„Spravodlivosti bude učinené zadosť, bratia a sestry,“ od-kázal vojak davu. „Prepáčte, musíme ho priviesť do Hà Nội.“

Prepichovala som očami pilota, keď prechádzal okolo mňa. Ani len nepípol a rovno zvesil hlavu, keď ho kameň zasiahol. Nebola som si istá, no mala som pocit, že som zahliadla, ako mu po tvári stekajú slzy zmiešané s krvou. Keď ho dav nasledoval, kričal a vrieskal, zachvela som sa s myšlienkou, čo by sa stalo s mojimi rodičmi, keby museli čeliť nepriateľom.

ABY SOM ZAHNALA strach, ponorila som sa do knihy, vďaka ktorej som mohla byť bližšie rodičom. Vdychovala som vôňu mangrovov, ochutnávala som na jazyku vánok plynúci z riek preplnených rybami a korytnačkami. Zdalo sa, že jedla je na juhu dostatok. Tento fakt by bolo mojim rodičom pomôcť, až sa raz dostanú do cieľa. Avšak bol by juh takýto bujný aj s americkou armádou? Mala som pocit, že zničí všetko, čo jej stojí v ceste.

Čím bližšie som bola k posledným stránkam, tým viac som zatajovala dych. Chcela som, aby An našiel svojich rodičov, ale namiesto toho sa pridol k povstalcom Việt Minhu, aby bojoval proti Francúzom. Prosíkala som ho, aby to nerobil, ale namiesto toho naskočil do sampanu, začal veslovať a pomaly mizol v bielom priestore, ktorý sa rozvil po poslednom slovu románu.

„An sa mal viac snažiť hľadať svojich rodičov,“ skonštatovala som starej mame a odstrčila som knihu od seba.

„Vieš, v čase vojny sú ľudia vlastenci, pripravení obetovať svoje životy a rodiny pre jednu spoločnú vec.“ Zdvihla zrak od mojej roztrhanej košeľe, ktorú sa práve snažila zaplátať.

„Znieš presne ako moji učitelia.“ Spomenula som si na mnohé hodiny, v rámci ktorých som sa učila o deťoch-hr-

dinoh, ktoré sa pomocou bômb vyhodili do vzduchu, aby zabili francúzskych či amerických vojakov.

„Chceš vedieť, čo si o tom naozaj myslím?“ starká sa ku mne naklonila. „Neverím v násilie. Nikto z nás nemá právo vziať život inej ľudskej bytosti.“

V POLOVICI DECEMBRA SA začali šíriť chýry, že je bezpečné vrátiť sa domov, že americký prezident Nixon si chce od vojny oddýchnuť a užiť si vianočné sviatky plné mieru a dobrej vôle. Ľudia začali opúšťať svoje úkryty a zaplnili cesty, ktoré ich mali odviesť späť do nášho hlavného mesta. Tí, ktorí si to mohli dovoliť, si najali byvolie alebo kravské povozy, alebo sa spolu viezli na nákladnom aute. Tí bez peňazí museli kráčať pešo.

My sme sa k nim však nepridali. Stará mama požiadala svojich žiakov a ich rodiny, aby zostali, kde sú. Budha jej musel niečo pošepnúť. Osemnásteho decembra 1972 sme z vnútra horskej jaskyne sledovali, ako sa naše mesto zmenilo na ohnivú guľu.

Na rozdiel od predchádzajúcich útokov toto bombardovanie neprestávalo. Pokračovalo aj počas nasledujúceho dňa a noci. Na tretí deň sa stará mama a niekoľko dospelých vybrali von, aby zaobstarali jedlo a vodu. Trvalo dlhý čas, kým sa vrátila, pričom vzala so sebou aj pána a pani Tùng. Pani Tùng lamentovala nad svojimi kolenami, zatiaľ čo nám jej manžel oznámil, že Američania použili na Hà Nội svoju najsilnejšiu zbraň: bombardéry B-52.

„Vyjadrili sa, že nás chcú zbombardovať späť do doby kamennej,“ precedil pomedzi zaťaté zuby. „My im to však nedovolíme.“

Hà Nội horel, bomby padali dvanásť dní a nocí. Keď bombardovanie konečne ustalo, nastalo také ticho, až som počula bzučanie včiel na konároch stromov. Rovnako ako usilovné včielky, aj stará mama opäť začala s vyučovaním a dedinčania sa vrátili na svoje polia.

O týždeň neskôr dorazila skupina vojakov. Stojac na posledných schodoch chrámu sa ozval jeden z vojakov so širokým úsmevom, podmaňujúcim si jeho vychudnutú tvár. „Porazili sme tie prekliate bombardéry!“ Zdvihol päšť vo víťazoslávnom geste. „Naše obranné jednotky zostrelili osemdesiatjeden nepriateľských lietadiel, z toho tridsaťštyri boli bombardéry B-52.“

Okolo mňa vypukol jasot. Teraz sme sa konečne mohli bezpečne vrátiť domov. Ľudia sa objímali, plakali a smiali sa.

„Nikdy nezabudnem na vašu láskavosť,“ odkázala stará mama našim hostiteľom. „*Một miếng khi đói bằng một gói khi no.*“ Jeden hlt, keď hladuješ, sa rovná jednému kúsku, keď si sýty.

„*Lá lành đùm lá rách,*“ odvetila pani Tùng. Neporušené listy chránia tie roztrhané. „Kedykoľvek sa u nás môžete zastaviť,“ zovrela ruku starej mamy.

Musela som sa usmiať. Vždy, keď v rozhovoroch odzneli príslovia, bola som očarená. Stará mama mi zvykla hovoriť, že príslovia sú esenciou múdrosti našich predkov, ktorá sa ústne odovzdávala z generácie na generáciu ešte pred vznikom nášho spisovného jazyka.

Srdcia nám praskali nádejou, keď sme sa dlhé hodiny vracali pešo do Hà Nội.

Očakávala som víťazstvo, no všade, kam moje oči doleteli, som našla len skazu. Veľká časť môjho krásneho mesta

sa zmenila na rumovisko. Bomby neušetrili Khâm Thiên, moju ulicu, ani nemocnicu Bạch Mai, kde pracovala moja matka, pričom zabili mnoho ľudí. Keď som sa o nejaký čas neskôr vrátila späť do svojej triedy, nikto z mojich pätnásť-tich priateľov tam už nebol.

A čo náš dom? Zrovnaný so zemou. *Bàng* ležal rozvalený na jeho troskách. Stará mama klesla na kolená. Z hĺbky jej duše unikali výkriky, ktoré sa premiešavali so zápachom hnijúcich tiel a spájali sa do kvíliaceho mora smútku.

Nariekala som spolu s ňou, zatiaľ čo sme premiestňovali rozbité tehly a kúsky betónu. Prsty nám krvácali snahou nájsť čokoľvek, čo by sa dalo zachrániť. Našli sme niekoľko mojich kníh, dve učebnice starej mamy a rozsypanú ryžu. Starká zdvihla každé jedno zrnko, akoby to bol poklad. Tú veternú noc sme sa zišli na školskom dvore s ľuďmi, ktorí prišli o svoje domovy tiež, snažili sme sa uvariť si spoločné jedlo z ryže zmiešanej so špinou a krvou.

NIKTO SI VTEDY pri pohľade na starú mamu nevedel predstaviť, že ju kedysi považovali za *cánh vàng lá ngọc* – nefritový list na zlatej vetvičke.

Tri mesiace predtým, ako sa moja matka pripravovala na odchod na bojisko, mi prezradila, že stará mama sa narodila do jednej z najbohatších rodín v provincii Nghệ An.

„Musela sa vyrovnáť s veľkými prekážkami. Je to najsilnejšia žena, akú poznám. Drž sa pri nej a budeš v poriadku,“ radila mi mama, zatiaľ čo si balila oblečenie do zeleného plecniaku. Keďže bola vyštudovaná lekárka, dobrovoľne sa prihlásila, že pôjde na juh, aby mohla nájsť môjho otca, ktorý bol spolu so svojou jednotkou na ceste do hľbokej džungle

a už štyri roky nám od neho neprišiel ani jeden list. „Nájdem ho a privediem ho späť k tebe,“ prisľúbila mi a ja som jej verila, pretože vždy dosiahla všetko, čo si zaumienila. Napriek tomu stará mama tvrdila, že je to nespĺniteľná úloha. Snažila sa jej v odchode zabrániť, no bezvýsledne.

Keď mama odchádzala, nebo sa s ňou lúčilo veľkými kvapkami dažďa. Vystrčila tvár z odchádzajúceho nákladia-ka a zakričala: „*Hương ơi, mẹu con!*“ Bolo to prvýkrát, čo mi povedala, že ma miluje, a ja som sa bála, že aj naposledy. Do poslednej nitky nás zmočil dážď, ktorý ju pohltil do svojich víriacich úst.

V tú noc a aj počas nasledujúcich sa mi stará mama snažila otvoriť dvere svojho detstva, aby mi osušila slzy. Jej príbehy ma pohltili a preniesli na vrchol kopca Nghê An, kde som si mohla naplniť pľúca vôňou ryžových polí, ponoriť oči do rieky Lam a stať sa zelenou bodkou v pohorí Trùng Sơn. Prostredníctvom nich som na jazyku ochutnala sladkosť bobúľ *sim*, cítila som, ako sa mi v rukách zvijajú kobyľky, a spala som v hojdacej sieti pod oblohou utkanou z trblietavých hviezd.

Prekvapilo ma, keď mi stará mama prezradila, ako jej život prekliala predpoveď veštca a ako prežila francúzsku okupáciu, japonskú inváziu, veľký hladomor a pozemkovú reformu.

Ako vojna pokračovala, boli to práve jej príbehy, ktoré mňa a moje nádeje udržiavali pri živote. Uvedomila som si, že svet je naozaj nespravodlivý a že ju musím priviesť späť do jej dediny, aby sme našli spravodlivosť, možno sa dokonca aj pomstili.